

LEGENDA

- 1 MAKETA IDEJNE ZASNOVE MESTA
- 2 GOZD V MESTU – NOVA GORICA KOT BOTANIČNI VRT
- 3 TEMELJNI KAMEN in MLADINSKE DELOVNE BRIGADE
- 4 HOTEL PARK IN PRVO MESTNO SPREHAJALIŠČE
- 5 STARA »FRNAŽA«
- 6 NEKDANJE POKOPALIŠČE
- 7 TRGOVSKI CENTER
- 8 NEKDANJI ARGONAVTI – DANAŠNJA PERLA
- 9 NOVA STANOVANJSKA SOSESKA
- 10 TRG EVROPE
- 11 GROB ZADNJEGA FRANCOŠKEGA KRALJA
- 12 VILA ARHITEKTA, KI JE GRADIL PALAČE EGIPŠČANSKI ELITI

- DOLŽINA POTI:**
- 1-8: 1,6 km (20 minut peš)
 - 1-10: 3,6 km (45 minut peš)
 - 1-12: 5,8 km (75 minut peš)

INFORMACIJE:

Turistična zveza TIC Nova Gorica
 Delpinova ulica 18 b
 SI-5000 Nova Gorica, Slovenija
 T: +386 5 330 46 00
 E: tzticng@siol.net
 www.novagorica-turizem.com

NOVA GORICA POT PO ZGODOVINI MLADEGA MESTA

od socialistične izložbe na
 Zahod do Evropske unije

Nova Gorica
 Nova doživetja

KOLOFON

Izdala: Turistična zveza TIC Nova Gorica
 Zanj: Dejana Baša
 Idejna zasnova in besedilo: Blaž Kosovel
 Fotografije: Goriški muzej, Jošt Gantar, Blaž Kosovel, Archivi Alinari (Firenze)
 Oblikovanje in tisk: A-media, d. o. o., 2018
 Naklada: 5.000 izvodov

Pojje s pokopališčem na začetku 20. stoletja, še preden je bilo tu mesto.

Nova Gorica na začetku šestdesetih let.

Nova Gorica danes.

Nekdanja solarna skulptura leta 1970, porušena 1999.

1 MAKETA IDEJNE ZASNOVE MESTA

Naša pot se začne pri maketi Nove Gorice, vendar ne tiste današnje, temveč njene prve idejne zasnove.

Septembra 1947 je meja zarezala skozi tisočletje enotno pokrajino Goriško. Mesto Gorica, čigar prva omemba sega v leto 1001, je pripadlo Italiji, s tem pa je večina te pokrajine ostala brez svojega središča. Namesto da bi razširili enega izmed bližnjih krajev, so se tudi zaradi simbolike odločili zgraditi novo mesto. To so storili po takrat popularnih smereh modernističnega planiranja arhitekta Le Corbusierja, ki je predvideval velike zgradbe in prostrane zelene prostore. To je bilo prvo popolnoma novo mesto v novi Jugoslaviji. Izmed mnogih urbanističnih projektov so izbrali načrt Edvarda Ravnikarja. Ta je na sredino mesta postavil veliko in široko Magistralo (danes Kidričeva ulica), ki naj bi postala osrednji prostor druženja. Mesto naj bi bilo »socialistična izložba na zahod«. A po resoluciji Informbiroja iz leta 1948, s katerim je Jugoslavija obmila hrbet Sovjetski zvezi, sta navdušenje in sploh potreba po takšni izložbi polegla, s tem pa tudi finančni prilivi iz prestolnice. Nad projektom s takšnimi velikimi dimenzijami pa ni bilo prebitanega navdušenja niti v lokalnem okolju. Po Ravnikarjevem načrtu so na koncu realizirali 11 zgradb. Od tega jih je sedem predstavljenih na maketi, in sicer šest stanovanjskih blokov po njegovih

projektih, zgradba občinske uprave, delo arhitekta Vinka Glanza, ki je kasneje načrtoval tudi slovenski parlament, ter štirje bloki ob Trubarjevi in Rutarjevi, delo arhitekta Danila Furšta. Okoli osrednjega tlakovanega trga sta bili načrtovani še dve enako veliki upravnici stavbi, ki bi poudarili monumentalnost projekta. To se ni nikoli zgodilo, navkljub množici posejnih idejnih rešitev se je ohranil travnik, v pravcati trg pa se je dokončno oblikoval šele leta 1994 z izgradnjo stavbe gledališča, ki se mu je leta 2000 pridružila še knjižnica. Obe mogočni zgradbi sta delo arhitekta Vojteha Ravnikarja (ki sicer ni v sorodu z Edvardom).

Ravnikarjev načrt so torej zelo hitro opustili. Kmalu zatem so sledili novi načrti, ki so mesto prilagajali lokalnim željam in potrebam, tudi z zmanjševanjem velikosti stavb in njihove medsebojne razdalje. Ravnikarjeva idejna panoramska skica mestnega središča je sicer razstavljena v newyorškem Museum of Modern Art (MoMA) v sklopu razstave o jugoslovanski arhitekturi med letoma 1948 in 1980, arhitektovemu opusu pa je namenjena cela soba. Danes velja za enega najpomembnejših jugoslovanskih arhitektov druge polovice 20. stoletja. Med drugimi njegovimi projekti velja omeniti celoten kompleks ljubljanskega Trga Republike, Moderno galerijo, pa tudi vrsto objektov v Novem Beogradu.

S tem je kmalu nastal stanovanjski problem, ki so ga reševali celo tako, da je tudi po nekaj let v istem stanovanju bivalo več družin. Ruski bloki imajo namreč velika dvo- in trosobna meščanska stanovanja ter nekaj manjših samskih. Sledelci urbanistični nač

rti so zato zmanjšali velikost zgradb in stanovanj. Gradnjo so prepustili tudi posameznim podjetjem, da so svojim delavcem gradila stanovanja, prav tako pa so kmalu dali na voljo tudi brezplačne gradbene parcele za enodružinske hiše.

»Ruski« bloki na razglednici iz leta 1961.

4 HOTEL PARK IN PRVO MESTNO SPREHAJALIŠČE

Po osnovnem Ravnikarjevem načrtu pa ni bilo realiziranih samo sedem objektov ob Magistrali, na jugozahodni strani ob potoku Koren so vzporedno gradili še štiri podobne stanovanjske bloke arhitekta Danila Furšta. Realizacija teh blokov namesto ostalih objektov ob osrednji cesti je ključno določila tudi vso nadaljnjo izgradnjo mesta, ki se je iz Magistrale, razen nekaj izjem, najprej premaknila na območje nad Kornom ob današnji Kosovelovi, Erjavčevi in Delpinovi ulici. Slednja, nekoč poimenovala Cesta 5, je igrala pomembno vlogo v začetnem razvoju mesta. Velikopotezni zastavek Magistrale je poleg drugih monumentalnih stavb predvideval tudi velik hotel s kavarno in restavracijo. A ker je v novih pogojih ta postal prevelik zalogaj, so se v pričakovanju boljših časov odločili, da bodo zgradili manjšega na vzporedni Cesti 5. Tako je bila najprej zastavljena še vedno velika kavarna z restavracijo, ki so ji nato dozidali še hotel (arhitekt Stanislav Rohrman). Poleg tega je bilo tu še veliko barov in plesišče, kasneje pa so v

kleti odprli tudi prvi nočni klub. Komplex so začeli graditi leta 1951, dokončali pa šele 1959. Na drugi strani ceste so po letu 1957 zgradili tri podolgovate zgradbe, v katerih so našle svoj prostor pekarna, trgovina, mesnica, frizer in prva kavarna v mestu, vmes pa tudi mestna tržnica. Cesta je postala prvo pravcato mestno sprehajališče, v hotelu so prirejali mnoge plesne, vanj pa so začeli zahajati tudi prvi turisti iz Italije. Leta 1984 so plesišče zgradili in ga spremenili v igralnico v ameriškem stilu, kar je pomenilo začetek spremembe mesta v eno najbolj popularnih igralniških destinacij, ki v mesto privablja igre željne turiste od daleč naokrog. Z oblikovanjem celostne gostinske in turistične ponudbe je nastalo podjetje HIT, ki je že leta 1988 prekosilo dotodaj največje jugoslovansko igralniško središče v Portorožu. Celoten kompleks Parka so ob kasnejši prenovi popolnoma spremenili, tako da na prvotno stanje spominja zgolj hotelska zgradba.

Kavarna in restavracija ob otvoritvi leta 1959.

5 STARA »FRNAŽA«

Na križišču ob začetku Ceste 5 je nekoč stala stavba »frnaže« oz. stare opekarne (ita. fornace = opekarna) iz leta 1922, ki je prenehala obratovati leta 1944. Področje naokoli je namreč ilovnato, ostanke kopanja gline pa lahko še najbolj zasledimo v Borovem gozdičku za knjižnico in gledališčem. Zgradba je bila dolga 125 metrov in je imela 50-metrski dimnik, takrat največji na Goriškem. Ob začetku gradnje Nove Gorice je bila pravcato mesto v kateri: v njej so najprej spali brigadirji, nato pa je dobila vzdevek »veleblagovnica«, saj so v njej svoj prostor našle razne trgovine – od

pekarnе do železnine, obrtniki – od brivca do fionehanika, tu je bila tudi odvnetiška pisarna, začasni sedež pa so našle uprave mnogih podjetij in javnih ustanov, prav tako pa tudi mnoga društva, knjižnica, glasbena šola in še bi lahko naštevali. Stavba je bila sicer v slabem stanju in higiensko neprimerna za bivanje, zato so se odločili, da jo porušijo. Najprej je leta 1957 padel dimnik, celoten proces rušenja pa je trajal skoraj deset let. Danes stoji zgolj še manjša upravna stavba, v kateri je danes dom krajevni skupnosti.

»Frnaža« ob koncu štiridesetih let.

6 NEKDANJE POKOPALIŠČE

Ulica, ob kateri je stala frnaža, je starejša od Nove Gorice in je osrednja cestna povezava s staro Gorico. Cesta je bila nekoč ožja in z drevoredom kosterjan, vodila pa je na mestno pokopališče, ki se je nahajalo ravno tu, kjer je danes središče novega mesta. Veličasten vhod je stal na drugi strani križišča poleg današnjega Eda centra. Danes se ulica imenuje Erjavčeva, v spomin na pisatelj in ljubitelja narave Frana Erjavca, ki je bil tu nekoč pokopan. Pokopališče se je razprostiralo vse do gledališča, imelo je stranici 299 x 200 metrov, na njem pa naj bi bilo pokopanih kar 28.000 ljudi, torej več kot jih danes prebiva v mestu. Pokopališče so odprli leta 1880, že pred gradnjo pa so ga spremljali škandali, saj ilovnata zemlja ni najbolj primerna za pokopne. Prav tako je potok Koren večkrat poplavljal in odplake s pokopališča s tokom odnašal v mesto. A to niso bili zadostni razlogi za selitev. Zaprijo so ga leta 1916, ko je čezenj potekala Soška fronta. S selitvijo pokopališča so mnogi grobovi ostali tu,

saj umrli niso imeli sorodnikov in svojcev, ki bi jih prekopali. Pokopališče je počasi utonilo v pozabo. Danes nanj spominjajo zgolj trije nagrobniki, ki so ostali v mestu, ker jih nihče ni preselil. Spomin na pokopališče tako danes ohranjajo nagrobniki tistih, na katere so nekoč vsi ostali pozabili. Nasproti nagrobnikov stoji prvi javni spomenik v mestu, Ikarus, spomin na Edvarda Rusjana, prvega letalca v Sloveniji in tudi nekdanji Jugoslovaj, ki je leta 1909 poletel z letalom EDA, ki ga je tudi sam konstruiral. Že leta 1911 pa se je na predstavitvenem poletu v Beogradu tudi smrtno ponesečil. Na njegovo dediščino se naslanja tudi bližnji Eda center, zadnja večja zgradba v mestu. Brutalistični spomenik iz leta 1960, delo kiparja Janeza Lenassijsa, je bil prvotno impozantno postavljen pred gozdiček dreves, nato pa so za njim zgradili nov trgovski center, ki je popolnoma spremenil prvotno podobo prostora.

Uničeno pokopališče pa prvi svetovni vojni.

Ikarus — spomenik Edvardu Rusjanu ob postavitvi leta 1960.

7 TRGOVSKI CENTER

Mesto se je širilo in sredi šestdesetih let je zrasla potreba po novem trgovskem centru, ki je še danes najbolj popularen del mesta za zbiranje. Marjan Vrtovec je leta 1966 projektiral nov center kot organski zaključen prostor, namenjen zgolj pešcem. Takšna sklenjena pozidava je predstavljala popoln odmik od logike mesta parka, ki pa je ravno zato šele zares ustvarila mestno jedro. Po sredini sprehajališča so posajene murve kot spomin na nekoč zelo pogosto drevo okolja (navsezadnje je bilo v 18. stoletju svilgojstvo sploh prva industrija na Goriškem).

Trgovski center z današnjim Bevkovim trgom, ko je bil še parkirišče, 1978.

8 NEKDANJI ARGONAVTI - DANAŠNJA PERLA

Že od vsega začetka se je središče mestnega življenja odmikalo od Magistrale, nato pa je leta 1976 odprl svoje prostore veliki hotelsko-rekreacijski in zabavišni center Argonavti. Na 20.000 m² površine so bili med drugim tudi Argonavti, pri čemer vsak njen del nosi poseben simbolični pomen. Na drugi strani od vhoda ob glavni cesti za Soško dolino je bila nekoč tudi velika betonska sončna ura, znotraj nje pa so bile mize.

Argonavti so bili od začetka v rdečih številkah in so že kmalu na začetku osemdesetih propadli, zatem pa se je v stavbo za nekaj let naselilo podjetje Iskra Delta. Kasneje je kompleks sameval, nato pa je leta 1993 podjetje Hit v njem odprlo Hotel in Casino Perla, še danes največjo igralnico v Evropi po številu igralnih miz, ki je dokončno konsolidirala Novo Gorico na evropskem igralniškem zemljevidu. Ob širjenju novega centra so spremenili pročelje zgradbe, ji dodali še en krak, sončno uro pa enostavno uničili. Na drugi strani ceste stoji edina cerkev v mestu, zgrajena šele leta 1982 po načrtih Franca Kvaternika. Leta 2004 je postala prva katedrala v Sloveniji.

Hotel Argonavti ob otvoritvi leta 1976.

9 NOVA STANOVANJSKA SOSESKA

Na začetku sedemdesetih let so se pod vodstvom vodje mestnega urbanizma Tomaža Vuge lotili najbolj velikopoteznega načrta v zgodovini mesta: gradnjo stanovanjske soseke, v kateri danes živi večina Novogoričanov in ki je mesto povezala s Solkanom.

Leta 1968 so začeli graditi kompleks blokov na Cankarjevi, sledil pa je veliko bolj ambiciozen del na ulici Gradnikove brigade, ki je dobil vzdevek Kitajski zid. Soseska je še vedno najbolj marantna vrsta višjih zgradb v mestu, ki pa je bila v osnovi planirana kot zasloba še bolj impozantnim zgradbam ob Magistrali. V pričakovanju mogočnejših stavb ob osrednji mestni ulici so namreč začeli graditi stanovanjske zgradbe od zahoda proti centru, tako da zelenica pri Magistrali še vedno čaka na primerno vsebino. Prav tako tudi sama soseska ni dokončana, saj ji ob vznožju stolpnic manjkajo nižje stavbe z vrtni, trgovinami in drugim javnim programom, ki pa niso bile nikoli zgrajene. Tam je zdaj parkirišče, ki se vse bolj širi tudi preko zelenice, na kateri je tudi ena izmed dveh domačij, ki jih pri gradnji mesta niso porušili in so se ohranile iz nekih drugih časov. Danes pričata o tem, kako je bil videti ta prostor, preden so zgradili Novo Gorico. Druga je na Ulici 15. septembra, ki je ravno datum, ko je bila določena meja.

Ulica Gradnikove brigade na razglednici iz osemdesetih let.

10 TRG EVROPE

Trg Transalpina oziroma trg Bohinjske železnice je nastal skupaj z železniško postajo na progi med Trstom in Prago. Gre za eno najbolj slikovitih železniških prog, ki so jo zgradili leta 1906 in s katero je Gorica dobila svojo drugo železniško postajo, ki je danes najstarejša javna zgradba v mestu. Po razmejitvi so določili, da bo proga pripadla Jugoslaviji, kar je pripeljalo do nenavadne situacije, da so trg pred postajo razdelili med dve državi. Meja je tu padla preko prostora namenjenega druženju. Dolga leta je bila na postaji rdeča zvezda, poleg pa napis »Mi gradimo socializem«.

Šest desetletij kasneje, leta 2004, je Slovenija skupaj z drugimi devetimi državami vzhodne in srednje Evrope vstopila v Evropsko unijo. Takratni predsednik komisije EU Romano Prodi je trenutek vstopa nekdanjega vzhodnega bloka praznoval ravno na tem trgu. Trg so ob tej prilležitosti poimenovali Trg Evrope (na italijanski strani pa se še vedno imenuje Piazzalle Transalpina). Meja je dokončno padla decembra 2007, ko je Slovenija vstopila v schengensko območje. Nastanke in spremembe meje predstavlja tudi muzejska zbirka v železniški postaji. Poleg trga pa je na meji novo življenje dobila tudi bližnja stavba mejnega prehoda, v kateri od leta 2016 deluje Bivak urbane kulture Carinamica, stičišče za razvoj nevladne in urbane kulture. Ko se pa po železniški progi odpravimo na sever, se čez tri kilometre pri vstopu v soško dolino zapeljemo čez Solkanski most, ki ima najdaljši kamniti lok na svetu. Kar 85 metrov.

Mejna točka na Trgu Evrope nastala ob vstopu v Evropsko unijo leta 2004.

Čeprav je naš sprehod po zgodovini Nove Gorice končan, moramo vseeno omeniti še dve pomembni

točki, ki tako kot nekdanje pokopališče pripadata »stari Gorici, a sta več kot vredni ogleda.

11 GROB ZADNJEGA FRANCOSKEGA KRALJA

Na Kostonjevi, manjšem hriščku med Goricama, ki je sicer zgolj začetek starodavnega mestnega gozda Panovec, so leta 1623 postavili prvotno manjšo cerkvico in samostan. Od začetka 19. stoletja v njem prebivajo franciskani. Pod Kapelo, kot je priljubljeno ime objekta pri domačinih, se skriva grobnica zadnjega francoskega kralja Karla X., njegovih petih družinskih članov in njegovega dvornega ministra. Čeprav so po francoski revoluciji leta 1793 zmagoslavno obglavili kralja Ludvika XVI., je dvanajstletnemu obdobju republike sledilo še obdobje Napoleonovega imperija, nato pa ponovna vzpostavitve kraljevine, ki se je končala leta 1830 s tako imenovano julijško revolucijo. Takrat je moral monarh Karel X. zbežati iz države, če ni želel končati enako kot njegov predhodnik. Ta dogodek je najbolj znano ovekovelji Delacroix na svoji sliki »Svoboda vodi ljudstvo«. S tem se je končala več kot tristoletna

vladavina dinastije Bourbonov v Franciji. Po krajšem postanku v Edinburghu je kralj s 100-članskim spremstvom najprej pribežal v Prago, od tam pa se je napotil prežimit v Gorico, ki je zaradi milejšjega podnebja dobila vzdevek Avstrijska Nica. A 79-letni kralj je po zgolj 17 dneh bivanja v Gorici umrl od kolere. Zaželel si je biti pokopan na Kapeli, ki jo je vsak dan gledal skozi okno svoje sobe. Karel X. je edini francoski kralj, pokopan izven Francije, vseeno pa njegov sarkofag leži na francoski zemlji. Njegovo 100-člansko spremstvo je še več deset let bivalo v mestu. V samostanu je tudi velika knjižnica, v kateri je deloval eden največjih slovenskih jezikoslovcev poznega 19. stoletja Stanislav Škrabec, na vrtno najdemno drugo največjo javno zbirko vrtic burbonk v Evropi, tu pa deluje tudi prva slovenska komunna za zdravljenje odvisnikov Skupnost Srečanje.

12 VILA ARHITEKTA, KI JE GRADIL PALAČE EGIPŠČANSKI ELITI

Ob koncu 19. stoletja so ekonomske migracije potekale v nasprotno smer kot danes, saj je bil Egipt objuljbena dežela za mnoge prebivalce tega prostora, do Aleksandrije pa je bila vzpostavljena tudi neposredna ladijska povezava s Trstom. Vse bolj je znan fenomen Aleksandrin, mladih žensk, ki so iz Goriške pokrajine odhajale v Aleksandrijo in druga egipčanska mesta kot dojitje in hišne pomočnice, pri tem pa doma pustile svoje otroke in družine. V bogato severno Afriko pa je odšel tudi arhitekt, ki je egipčanski eliti projektiral zgradbe, v katerih so aleksandrinke živele. Anton Laščak oziroma Antonio Lasciac se je rodil v Gorici leta 1856 in po opravljeni šoli na Dunaju ter kratkemu času v Gorici leta 1882 odšel na drugo stran Sredozemlja. Tam je začel zelo hitro projektirati palače bogatemu meščanstvu, velikim bankam in zavarovalnicam, pa tudi cerkve in javne ustanove. Gradil je v različnih slogih, takrat popularnih po Evropi, od neobaroka preko neorenesanse pa do secesije.

Ob koncu 19. stoletja so ekonomske migracije potekale v nasprotno smer kot danes, saj je bil Egipt objuljbena dežela za mnoge prebivalce tega prostora, do Aleksandrije pa je bila vzpostavljena tudi neposredna ladijska povezava s Trstom. Vse bolj je znan fenomen Aleksandrin, mladih žensk, ki so iz Goriške pokrajine odhajale v Aleksandrijo in druga egipčanska mesta kot dojitje in hišne pomočnice, pri tem pa doma pustile svoje otroke in družine. V bogato severno Afriko pa je odšel tudi arhitekt, ki je egipčanski eliti projektiral zgradbe, v katerih so aleksandrinke živele. Anton Laščak oziroma Antonio Lasciac se je rodil v Gorici leta 1856 in po opravljeni šoli na Dunaju ter kratkemu času v Gorici leta 1882 odšel na drugo stran Sredozemlja. Tam je začel zelo hitro projektirati palače bogatemu meščanstvu, velikim bankam in zavarovalnicam, pa tudi cerkve in javne ustanove. Gradil je v različnih slogih, takrat popularnih po Evropi, od neobaroka preko neorenesanse pa do secesije.

Po drugi svetovni vojni so v vilo vselili higienski zavod, ki jo je neprimerno predelal za lastne potrebe in tam deloval do devetdesetih let. Vila in kasneje tudi park sta bila prepuščena propadanju, ne glede na edinstvenost celotnega kompleksa so se vsi odgovorni bolj ali manj izgobili svoji odgovornosti, kar pričá tudi o zelo žalostnem stanju skrbi za kulturno dediščino v Sloveniji nasploh. V zadnjem času pa vse kaže, da bo vila pod okriljem novogoriške občine vendarle zaživelja svojo novo življenje. Vila in park sta sicer trenutno zaprta za javnost.

Laščakova vila na Rafutu leta 1930.